

Jon – en inspirerende vejleder

METTE BOHN CHRISTIANSEN OG ELIN PITTER

85 specialestuderende, 29 ph.d'er og 14 postdocs har Jon Fjeldså vejledt med et udpræget fokus på, hvordan de store processer i naturen hænger sammen; en uddannelse i at tænke stort, tænke nye sammenhænge, tænke vildt, kaste sig ud i de yderste verdenskroge, hvor nye opdagelser kan gøres, og nye ideer kan opstå. Det var, hvad Jon gav os med i bagagen til vores videre liv med at udforske naturen og passe på den. Alt sammen leveret med en god portion varme, kreativitet og vildskab.

Jon har alle dage været en inspirerende professor og vejleder. Med sine spændende og store teorier om artsdannelse, arters udbredelse og endemismecentre tiltrak han mange studerende, og han opbyggede et stærkt fagligt miljø omkring sin forskning. Hans studerende drog ud i hele verden, og mange udførte deres feltarbejde i de områder – især i Sydamerika og Afrika – hvor Jon selv arbejdede. Men det blev også til en del studier forskellige steder i Norden, hvor Jon selv startede sin karriere med at studere lappedykkere.

Når man som studerende fandt op til Jon på 4. sal på Zoologisk Museum, trådte man ind i et kontor, som var dekoreret med Jons egne flotte vægmalerier af tropeskove og farvestrålende fugle. Der var gang i forskningen. Skindlagte fugle indsamlet fra hele verden lå overalt, og bag stabler af artikler og alverdens spændende bøger sad Jon selv og lignede med sit store skæg en nordisk Darwin.

Kontorets dejlige lys har en særlig forhistorie. Det var nemlig Jons forgænger, Finn Salomonsen, som insisterede på at få indsat et ekstra vindue i gavlen – som det eneste på hele gavlen – for at give lys ind fra flere sider, når han skulle vurdere farveforskelle på fugleskind.

Inde hos Jon forelagde man så sine ideer om, hvad man havde tænkt sig at arbejde med. Uanset hvor gennemtænkte – eller uigennemtænkte – ideerne var, oplevede man altid en vejleder, som var klar til at hjælpe med, hvordan man kunne realisere en faglig idé og et projekt, både med hensyn til indhold og hvor i verden, det kunne være aktuelt at udføre et studie. Jon var god til at få øje på de forskellige studerendes særlige ressourcer og hjælp til med, at de blev anvendt på bedste vis, og han gav megen opbakning og sparring undervejs.

Mange gange var Jon med sine studerende i felten i kortere eller længere perioder. Det var lærerigt at have ham med, han øste gerne af sin viden om de mange

fuglearter, habitattyper og metoder til registrering. Man lærte også at overleve strabadserne i felten. Der var ikke tid til at være pivet, og som Jon engang lidt provokerende udtalte: "Hvorfor bruge tid på at koge spaghettierne, når man kan spise dem rå?" Jon trivedes bedst i høje, stejle, ubeboede bjerge, gerne hængende ud over bjergkanten for at finde en ny art.

Det var spændende, hvis ens arbejde kunne indgå i nogle af Jons større teoretiske sammenhænge, men lige så spændende var det, hvis ens arbejde kunne anvendes i forbindelse med naturbeskyttelse ude i den virkelige verden. Jon var et godt forbillede og demonstrerede vigtigheden af at få realiseret forskningen til anvendelige tiltag. Han formidlede kontakter til lokale universiteter og NGO'er, så et samarbejde kunne komme i gang mellem os studerende og Jons lokale netværk.

Forside på Knud Andreas Jønssons ph.d.-projekt med illustration af Jon.

Jon brugte også gerne tid på at skabe gode relationer til de lokale beboere i de områder, hvor han og de studerende skulle arbejde. Både for at skabe forståelse for det videnskabelige arbejde, der skulle udføres i området, men også for at sikre en vis beskyttelse for de studerende, han havde sendt ud i ødemarken. Fx konsumerede han en aften i Bolivia til fælles underholdning – også sin egen – anselige mængder gæret, indiansk majsøl og dansede med det lokale overhoveds kone, alt sammen for at sikre, at hans studerende fik byens bedste bolig og de lokales beskyttelse, så længe de arbejdede i området.

Et godt sted at være for de studerende

Hjemme i København sørgede Jon også for et godt miljø omkring de specialestuderende. Han er ikke kun kreativ indenfor det naturvidenskabelige område, men også indenfor kunst og musik, hvilket var utroligt inspirerende for os studerende omkring ham. Hertil kom også en ikke

ringe opfindsomhed, når det kom til at finde på narrestreger. Når de faglige diskussioner om arternes opvindelse havde været dybsindige tilstrækkeligt længe, begyndte provokatøren i professoren at kræve sin ret, hvilket kunne resultere i dans iklædt strudsekostume, slangebøsseskydning med vindruer eller smagning af den sprit, Gejrfuglen var konserveret i. Det var altid noget, der var populært blandt de studerende.

De studerende fik også glæde af Jons kunstneriske evner, når han gavmildt leverede flotte illustrationer, som kunne pryde de studerendes rapporter og artikler. I en periode var der pladsmangel på museet til de studerende. Så åbnede Jon bare dørene til sit kontor og fik sat ekstra borde ind, så vi kunne sidde hos ham. Det var vældig hyggeligt, og det blev til mange gode faglige diskussioner og en del afbrud med spas og fjollerier. Når der var gæsteforskere på besøg fra den store verden, sørgede Jon for, at de studerende også blev introduceret. Ofte resulterede det i, at man spiste sammen i byen eller i det gæstfrie hjem hos Jon og hustruen Else Bering.

Foto af Bolivia-holdet: Jon og hans hustru, Else Bering i Bolivia, omgivet af lokale studerende, repræsentanter fra en lokal NGO, samt studerende fra København og Holland. Foto: EP.

Specialer, ph.d.er og postdocs

Jons brede interesse indenfor ornitologien afspejles i diversiteten af de emner, som speciale-, ph.d.- og postdoc-studerende valgte at beskæftige sig med. Emnerne lå ofte tæt op ad de fagområder, Jon selv har arbejdet med i løbet af sin karriere. Således kan der ses en udvikling i emnerne parallelt med Jons forskning, hvor de første projekter primært omhandlede studier af enkeltarter i Danmark og resten af Skandinavien til, at flere projekter omhandlede fuglesamfund og ofte baseret på feltarbejde i troperne. Der kom større fokus på geografisk udbredelse og systematik, og i takt med at DNA-teknologier blev udviklet, inddrog Jon dem i sin forskning bl.a. omkring fylogeni (rekonstruktion af arternes historiske oprindelse og evolution), som blev en vigtig del af mange projekter.

Emnerne gik således lige fra enkeltarters økologi og adfærd og menneskets påvirkning af enkeltarter og fuglesamfund (dvs. hvordan biodiversiteten påvirkes negativt fx som følge af habitatfragmentering, forurening, klimaændringer, arealanvendelse, selektiv hugst, jagt og minedrift) til betydningen af naturgivne forhold (såsom højdegradienter og isolation) for fuglesamfund, systematik, fylogeni, biogeografi, artsdannelse og monitoring. Jons store interesse for naturbevarelse afspejles også i mange af specialerne. De fleste af de studerendes rapporter eller artikler indeholder afsnit, hvor der er tanker om naturbevarelse i de områder, hvor de studerende har arbejdet, noget der lå Jon stærkt på sinde. Listen over alle Jons studerende og disses projekter findes i Appendiks 1.

Oftest er det fuglene, der er anvendt som indikatorer for naturtilstanden eller til at diskutere teorier om fx artsdannelse og endemismecentre, men Jon har også været vejleder for studier, hvor der er anvendt andre artsgrupper som fx fisk, padder, krybdyr, pattedyr og planter.

Jon har haft studerende ude i hele verden. I Sydamerika var der særlig fokus på hele det høje Andes, Ecuador, Bolivia og Brasilien. I Afrika arbejdede de studerende især i Tanzania og Uganda. I Asien blev der gennemført projekter på Sumatra og indonesisk Borneo samt i Malaysia (Sabah), Filippinerne og Vietnam. Der blev også arbejdet højt mod nord på Færøerne, Island og Grønland, og så var der selvfølgelig også mange projekter i Danmark. Der blev produceret metervis af specialerapporter, afhandlinger og artikler, som man kan finde på Zoologisk Museums hylder, men mange af dem blev også publiceret i anerkendte tidsskrifter.

Jons disciple kom ud i mange hjørner

Jon kom til at sætte sine spor i samfundet, både her i landet og internationalt, i kraft af den store skare af tidligere specialestuderende, der efter studierne kom til at virke indenfor både formidling, undervisning, forskning og naturbevarelse.

Således sidder der nogle af Jons tidligere studerende som seniorforskere og professorer på universiteterne i Danmark såvel som i udlandet. Her kunne nævnes Carsten Rahbek, som skrev både speciale (1992) og ph.d. (1995) hos Jon. I Ecuador lavede Rahbek sammen med tre andre specialestuderende (H. Bloch, M. K. Poulsen og J. F. Rasmussen) en undersøgelse af fuglefaunaen i bjergskovene i Loja-provinsen. Rahbeks speciale og ph.d. omhandlede bl.a. mønstre af artsrigdom, undersøgelser af, hvordan artsdiversitet blandt sydamerikanske fugle varierer langs en højdegradient, og hvilke faktorer der betinger disse sammenhænge. Rahbek er nu ansat som professor i Center for Makroøkologi, Evolution og Klima på Københavns Universitet.

Jon har lagt vægt på at lære studerende at lave omhyggelige observationer og skrive alt ned. Her i argentinsk Patagonien i 1981. Foto: David Boertmann.

Jon undersøger en fugl fra netfangst, mens en boliviansk studerende kigger på.
Foto: MBC.

Niels Krabbe og Knud Andreas Jønsson er andre eksempler på Jons studerende, der efterfølgende fik en karriere indenfor ornitologisk forskning. Krabbe arbejdede i Andesbjergene i Sydamerika, hvor han skrev speciale (1988) og ph.d. (1995) hos Jon. Specialet dannede grundlag for det store bestemmelsesværk *Birds of the High Andes*, som Jon og han skrev sammen, og hvortil Jon også malede illustrationerne. I sin ph.d. udforskede Krabbe tapaculoernes taksonomi bl.a. via lydoptagelser og fandt ud af, at gruppen bestod af langt flere arter (ca. 50 arter), end man hidtil havde erkendt (10 arter). Tapaculoerne er en gruppe af gærdesmuttelignende underskovsfugle i Sydamerika, som bedst kendes fra hinanden på deres stemmer og deres DNA, da der kun er ret små morfologiske forskelle imellem mange af dem. Krabbe har siden fortsat sit engagement i udforskningen af tapaculoerne og andre sydamerikanske arter og også været involveret i diverse naturbeskyttelsesprojekter i Ecuador.

Fylogeni i relation til artsdannelse, endemismecentre og naturbevarelse har med årene fyldt mere og mere i Jons forskning, og ca. halvdelen af de ph.d.-projekter og en del af de specialer, som han har været vejleder på, har omhandlet fylogeni. Knud Andreas Jønsson har lavet både speciale (2005) og ph.d. (2010) hos Jon. Som en del af sit speciale udarbejdede Jønsson et fylogenetisk superstamtræ for sangfuglene, en oversigt over deres

udviklingshistorie og slægtskabsforhold under inddragelse af andre forskeres forskellige bud på stamtræer for dele af gruppen. I sin ph.d. arbejdede Jønsson videre med en undergruppe af sangfuglene, de kragelignende fugle og deres slægtskab og biogeografi. Han er nu ansat som forsker på Statens Naturhistoriske Museum, Københavns Universitet.

Andre af Jons studerende kom efter afsluttede studier til at arbejde i NGO'er som DOF, WWF, Danmarks Naturfredningsforening og BirdLife International, eller som naturmedarbejdere i diverse kommuner, ministerier og Nordisk Ministerråd, samt i fonde med naturbevarelse som formål såsom Aage V. Jensens Fonde, 15. Juni Fonden, Den Danske Naturfond og Fugleværnsfonden, i diverse konsulentfirmaer med store naturopgaver såsom Ornis Consult, Hedeselskabet, Orbicon (nu WSP Danmark), Nordeco og COWI, i Friluftsrådet, i Zoologisk Have og som undervisere i gymnasiet og som naturvejledere. Endelig skal det nævnes, at mange af de ulandsstuderende, som kom med i Jons Danida-finansierede forskningsbistandsprogrammer – enten som kandidat eller ph.d.-studerende – nu sidder i vigtige administrative stillinger i deres hjemlande efter at have færdiggjort deres projekter indenfor monitoring og udpegning af bevarelsesværdige områder (se også kapitel 6).

Appendiks 1: <https://pub.dof.dk/link/2022/4.appendiks1>